

Handledning – att hitta stilen

Maria Björklund

Abstrakt — Litteraturen beskriver flertalet handledningsstrategier med olika perspektiv på vad bra handledning innebär. I samtal med handledare och handledda har jag uppmärksammat att teorins strategier sällan beskriver den verkliga handledningen. Vidare finns det ett starkt behov av kunskaps- och erfarenhetsutbyte, speciellt för nya handledare. Handledningen skildras från ett doktorandperspektiv, men tanken är att ge inspiration till reflektion och utveckling även för handledare på andra nivåer.

Index — Handledning, doktorand, Logistik, Industriell ekonomi.

I. INTRODUKTION

LITTERATURENS handledarstrategier varierar stort, men strategiernas delar liknar varandra. Inledningsvis visas på likheter och skillnader i olika författares strategibeskrivningar. Sedan behandlas hur väl strategibeskrivningarna stämmer med den praktiska doktorandhandledningen och huruvida strategierna skiljer sig åt mellan nya och erfarna handledare.

II. TEORINS HANDELDARSTRATEGIER

Lindén tre strategier för handledning är Doktorandorienterad handledning; Produktorienterad handledning; samt Processororienterad handledning. Dessa strategier skiljer sig främst genom deras *syn på vad syftet/målet är* med doktorandprocessen: (1) att skapa en kompetent forskare avseende både färdigheter och personliga egenskaper, (2) att få forskningsresultat/publikationer av god kvalitet, eller (3) att erhålla en kompetent forskare och bra forskningsproduktion [1].

Bjurnemark beskriver följande strategier: Lärarmodellen; Mästar-lärlingsmodellen; samt Partnermodellen. Fokus är *handledarens och doktorandens roller* och inbördes relationer uttryckt i vem som får anpassa sig efter vem och inbördes hierarki, samt sättet på vilket kunskaper och färdigheter byggs upp [2].

Gatfield strategier utgår från *doktorandens inställning och kompetens* och där handledarstrategin väljs utifrån doktorandens behov. De strategier som beskrivs är: Laissez-faire style, Pastoral style; Directional style; samt Contractual style [3].

En fjärde särskiljare som hittas i Gatfield och Bjurnemark strategibeskrivningar är *handledningens kontext*. Dessa fyra särskiljare behandlas mer ingående nedan.

A. Syftet med doktorandprocessen

Lindéns strategier beskriver olika målbilder: forskaren (*Doktorandorienterad*), produktionen av doktorer och forskning (*Produktorienterad*) eller båda (*Processororienterad*). Gatfields strategier fokuserar främst *produktionen*. I Bjurnemarks strategier har Lärarmodellen *forskningen och*

produktionen som målbild, Mästar-Lärlingsmodellen fokuserar på att bygga *kompetens* hos doktoranden. Partnermodellen har drag av alla tre mål, att *utbilda en forskare*, producera *artiklar/avhandlingar*, samt *processen*.

Vidare skiljer sig strategierna åt avseende de kunskaper en kompetent forskare har. I doktorandorienterade och processororienterade strategier fokuseras *förmågan till reflektion, eget lärande, att kunna ge och ta kritik*. Det *oberoende tänkandet* återkommer även i Contractual style och Partnermodellen. Kunskapsbasen hos den kompetenta forskaren utgörs enligt Lärarmodellen och Mästar-Lärlingsmodellen av mer *objektiva värderingar* och kunskaper kring *modeller och metoder*.

B. Roller och relationer

Bjurnemarks strategier skiljer sig åt avseende handledarens och doktorandens roller och inbördes relation. I Lärarmodellen är doktoranden *beroende av handledaren* och *måste anpassa sig* till handledarens handledarstil, relationen är *starkt asymmetrisk/hierarkisk* där handledaren är experten med handledarledartalangen i ”generna”. Partnermodellen utgör en annan ytterlighet där relationen är *symmetrisk*, doktoranden ska utvecklas till att bli *oberoende* och där handledningen formas *utifrån doktorandens behov*. Mästar-Lärlings modellen karakteriseras också av en *assymetrisk relation*, men med ett gemensamt forskningsprojekt.

C.Handledningens konkreta uttryck

Handledningens mål och synen på roller och relationer kommer till uttryck i den konkreta handledningen. I Partnermodellen sker *diskussioner* och *reflektion* görs, aktiviteter som även finns i Processororienterade och Doktorandorienterade synsätten där handledaren *ställer de rätta frågorna* samt *lyssnar och stödjer*. I Lärarmodellen, Mästar-Lärlingsmodellen och Produktorienterade modellen har handledaren istället en *rådgivande* roll. I Directional style och Contractual style ska handledaren *strukturera processen* och *ge delmål*.

D.Handledningens kontext

Effektiv handledning måste ta hänsyn till disciplintillhörighet [4] då synen på kvalitet, effektivitet, trovärdighet och kommunikation kan variera [5]. En reflektion kring kopplingar mellan disciplinkaraktärer och handledarstrategier följer.

1. Inom **hårda & rena discipliner**, såsom Naturvetenskapen, råder en *kumulativ kunskapsyn* [4], att jämföras med strategier där *kunskap överförs* (Lärarmodellen/Mästar-Lärlingsmodellen). *Publikationer* av stor vikt (jmf Produktionsorienterade strategin/Lärarmodellen).
2. **Mjuka & rena discipliner**, såsom humaniora, eftersträvar *förståelse* [4]. Det finns ett behov av att *reflektera* och få *tänka själv* och utveckla ett *eget lärande* (jmf Doktorand-/Processororienterade strategier/Partnermodellen).

3. Inom **mjuka & tillämpade discipliner**, såsom pedagogik, sker resultat spridning främst genom *konsultation* [4]. Att jämföra med Processororienterade modellen/Partnermodellen där *diskussion* ses som viktigt för att förmedla kunskap, vilket är möjligt vid konsultation.
4. **Hårda & tillämpade discipliner** (ingenjörsciensdisciplinen) är *resultatorienterade* [4] (jmf. Produktorienterad handledning/Läramodellen). Värderingar är mer *objektiva* precis som i Läramodellen/Mäster-Lärlingsmodellen. Fokus ligger på att bemästra *metoder och modeller*.

III. TEORIN I PRAKTIKEN

Modellernas användbarhet inom min disciplin har undersökts genom samtal med erfarna och nya handledare. (Förkortningar: E1=Erfaren handledare nr 2, N1=Ny handledare 1 osv.)

A. Syftet med doktorandprocessen

Enligt E1 är *lärprocessen* överordnad projektet och doktoranden ska lära sig hantverket. Handledaren har en mycket viktig roll i att doktoranden bygger upp ett bra *kontaktnät*. E2 fokuserar på att skriva en *avhandling*. E3s fokus är *doktoranden*, att skapa en *oberoende* forskare. N1 tycker att nyfikenhet och öppenhet för *olika tolkningar* är viktigt, samt att bli *kunnig* inom området och bygga *självförtroende*. Fokus ligger på det *processuella*. N2 ser hög *självständighet* som främsta målet. Doktoranden ska vara *kompetent* både *fackmässigt* och i *hantverket*. Både N1 och N2 beskriver även möjligheten till ”draghjälp” och hävstångseffekter avseende *publikationer*.

B. Roller och relationer

E1 är medveten om det *asymmetriska* i relationen, men försöker *jämna ut* detta genom att ex. bjuda på egna misstag. Ser gärna att doktoranden själv driver projektet och tar *initiativ*. Hos E2 är relationen *asymmetrisk*. Relationen mellan handledaren och doktoranden beskrivs av N1 och N2 som relativt *symmetrisk*. Båda ser fram emot att få någon att ”*jobba tillsammans med*” och att *doktorandens behov* ska forma handledningen. De yngre är mer uppfostrade i att skriva artiklar tillsammans vilket ger ett *integrerat arbetssätt* med *otydligare roller*.

C.Handledningens konkreta uttryck

Enligt E1 har handledaren en viktig roll i att *skapa struktur* och sätta tydliga *delmål*. Det är viktigt att *inte ”tar över”* och ex. skriver om manus. E2 har ett ingenjörsmässigt synsätt där det fanns vissa ”*regler*” som doktoranden ska hålla sig till. Fokus i handledningen ligger på att *rätta texter*. E3 är *reflekterande* och *problematiserande* och ställer frågor som doktoranden får *ta ställning* till och *försvara*. Enligt N1 och N2 sker handledning främst genom en *utmanande dialog* och *samarbete* istället för att ”*tanka över kunskap*”. Det är viktigt att handledaren förstår sin doktorand för att underlätta/möjliggöra kommunikationen.

D. Disciplintillhörighet

Forskningsområdet (Logistik) kan beskrivas som *mjukt och tillämpat* med många likheter till samhällsvetenskaplig forskning (jmf Processororienterade modellen och Partnermodellen). Dock är flertalet civilingenjörer och därmed inskolade i en positivistisk anda, en tro på det *objektiva* (att jämföra med Läramodellen och Mäster-Lärlingsmodellen). Ingenjörsciensdisciplinen har även kopplats tidigare till *produktorienterad handledning*.

E. Teoretisk strategi i praktisk handledning

Jag ser tydliga inslag av en doktorandorienterad strategi och processororienterad strategi genom framhävandet av struktur och delmål hos E1 samt alla Gatfields strategier då E1 anpassar sig till doktorandens behov. Bjurnemarks strategier är svårare att tillämpa på E1. E2 handledningsstrategi har många likheter med Lärar- och Mäster lärlingsmodellen samt den produktorienterade synsättet. Gatfields strategier är mindre tillämpliga här. I E3 handledning återfinns delar från Contractual style (skapa en självtänkande och oberoende forskare), och Partnermodellen (symmetrisk relationen, efter doktorandens behov).

IV. REFLEKTION

De teoretiska strategierna stämmer sällan in på den verkliga handledningen. Det finns godbitar att plocka i alla strategibeskrivningar. Varje handledningssituation är dock unik, precis som varje människa är unik. Det går inte att knöka in en handledare i ett teoretiskt ”fack”. Litteraturens strategibeskrivningar utgör dock ett bra underlag för att visa hur handledningen kan variera utifrån olika dimensioner. Detta kan vara av intresse att diskutera både inom disciplin gränserna och över dessa. Vissa skillnader kan ses mellan nya och mer erfarna handledare (även om undantagen är många). Nya och erfarna handledare har mycket att ge varandra. I samtalen med de yngre handledarna var det tydligt att det fanns ett behov av ett handledarkollegium eller mentorer för handledning.

REFERENSER

- [1] Lindén (1998) *Handledning av doktorander*, Nya Doxa.
- [2] Bjurnemark (2007): The relationship between supervisor and doctoral student: Lasting longer than an average marriage in Sweden, From: The future is not what it appears to be, *Pedagogy, genealogy and political epistemology*, Ed. Thomas S. et al (2007).
- [3] Gatfield (2005): An investigation into PhD supervisory management styles: Development of a dynamic conceptual model and its managerial implications, *Journal of higher education policy and management*, Vol. 27 no 3, pp 311-325
- [4] Becher (1994): The significance of disciplinary differences, *Studies in higher education*, Vol. 19, no 1994.
- [5] Blackmore (2007): Disciplinary difference in academic leadership and management and its development: a significant factor?, *Research in Post-Compulsory education*, Vol. 12, no. 2, pp. 225-239.